

De heilige Macharius van Antiochië.

Figuur 1 Antiochië in Armenië

De meeste kroniekschrijvers zijn het er over eens, onze parochieheilige kwam uit het nabije Oosten, namelijk uit Armenië naar Gent. Zijn oom en peter, ook Macharius, was de aartsbisschop van Antiochië. Beiden stamden uit een zeer begoede familie van edelen (10de E na C)¹.

In die tijd was het onder de edelen zeer gebruikelijk dat een familielid ook in een kerkelijke waardigheid, zijn ouder familielid opvolgde. Onze Macharius werd dan ook aartsbisschop in opvolging van zijn peetoom.

Volgens de kerkhistorici blonk onze Macharius in de beoefening van de christelijke deugden uit en leefde hij ondanks zijn rijkdom in armoede met de armen van zijn stad. Zijn ootmoedigheid werd algemeen geprezen².

Het Heilig Land riep hem en

Macharius vatte samen met enkele gezellen³ een pelgrimstocht⁴ aan die hen door vijandig gebied voerde. Hij werd gevangen genomen door de Saracenen⁵, gefolterd en voor dood achtergelaten. Maar een engel verzorgde zijn wonden, heelde hem en gaf hem te eten⁶. Toen de grafdelvers zijn verondersteld ontzielde lichaam kwamen opeisen, predikte hij geduldigheid en nederigheid. Overtuigd door zijn wonderlijke redding bekeerden zich vele heidenen⁷.

Na de heilige plaatsen bezocht te hebben, trok hij verder zonder doel en zoals de geschiedschrijvers zeggen: "daarheen waar zijn benen hem zouden brengen". Toch lag het in zijn bedoeling om samen met enkele metgezellen nog enkele (!) plaatsen te bezoeken die beroemd waren om hun grote heiligen die nog vereerd werden.

Er mag aangenomen worden dat hij daarbij de gekende pelgrimroutes volgde. Macharius was voor

Figuur 2 Het Romeinse Rijk

Figuur 3 Mechelen in de middeleeuwen

zijn onderdak aangewezen op de bekende pleisterplaatsen. Meestal waren abdijen, of bijhuizen van abdijen (hofsteden, uiterwaarden) de aangewezen rustplaatsen. De Benedictijnen hadden talrijke dergelijke rustplaatsen waar de vermoeide (of zieke) pelgrims konden overnachten⁸.

Na talrijke omzwervingen kwam hij in Beieren aan, waar hij predikte en het geloof verkondigde. Hij vervolgde zijn weg langs de toen gekende pelgrimsteden, passeerde Aken⁹ en kwam ten slotte in Mechelen¹⁰ aan.

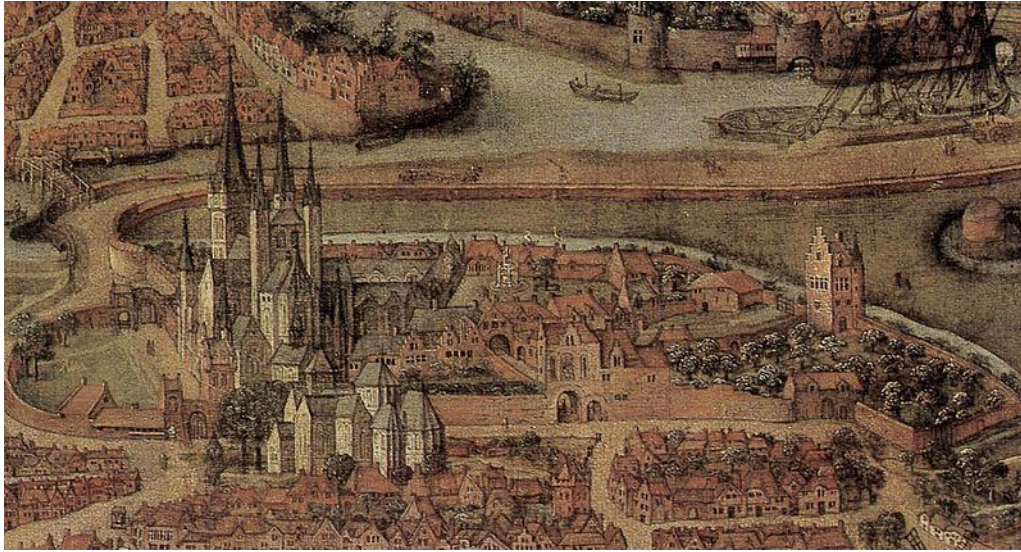
Volgens de legende was er in die tijd in Mechelen een geweldige brand uitgebroken die de ganse stad bedreigde. Macharius, die in Mechelen was om de H. Rumoldus (Rombout)¹¹ te vereren en van wie de reputatie hem was voorgegaan dat hij mirakelen kon verrichten, werd om hulp verzocht. Macharius kroop op een brandend huis, trok enige stropijlen uit het dak, stak ze aan, en voegde ze opnieuw als tegenvuur in het strooien dak in. De oorspronkelijke brand vond geen nieuw voedsel voor zijn alles verterend vuur, stopte en doofde uit. De stad was gered!¹²

Hij zwierf verder rond, passeerde Kamerijk (Cambrai) waar hij in de Onze-Lieve-Vrouwekerk¹³ de heiligen vereerde. Daar werd hij door een overijverige koster na het avondgebed uit de kerk verdreven. Maar o wonder, 's morgens toen de koster het afgesloten kerkgebouw opnieuw wilde openen, zat Macharius geknield het Heilig Sacrament in de kerk te aanbidden.

Macharius, die de overdreven eerbetuigingen van de stad Kamerijk beu was, vluchtte naar Doornik, waar hij tussenkwam in een volksgevecht. Slechts gewapend met zijn pelgrimsstaf waarop een kruis was bevestigd, scheidde hij de vechtende partijen. De graaf van Vlaanderen, Boudewijn IV, bijgenaamd de (Schone) Baard¹⁴, was voordien in deze missie niet geslaagd. De reputatie van Macharius als verzoener was daarmee definitief gevestigd.

de verdwenen O.L. Vrouwekathedraal van Cambrai (met gele stip). Fragment van een kaart van Braun & Hogenberg, 1588

Figuur 4 Sint-Baafsabdij Gent voor de afbraak (ca. 1534)

Hij kwam uiteindelijk in Gent aan waar hij zich als pelgrim aanbood aan de Sint-Pietersabdij. Maar o schande, hij werd door de poortwachters niet herkend en Macharius trok verder naar die andere abdij in de stad Gent, de Sint-Baafsabdij. Daar werd Macharius met zijn 3 metgezellen door abt Erembold wel vriendelijk ontvangen en opgenomen in het dagelijkse monnikenleven¹⁵.

Aan de door Erembold aangeduide kroniekschrijver, verklaarde Macharius dat hij aartsbisschop van Antiochië in Armenië was, en helemaal niet patriarch van Antiochië in Syrië. Daarmee is dan een eeuwigdurend misverstand definitief uit de weg geruimd...

In de Sint-Baafsabdij deed Macharius veel genezingen door besprenkeling van de zieken met water. De abdij en de monniken vaarden wel met een dergelijke genezer en weldoener, en breidden hun macht en rijkdom uit.

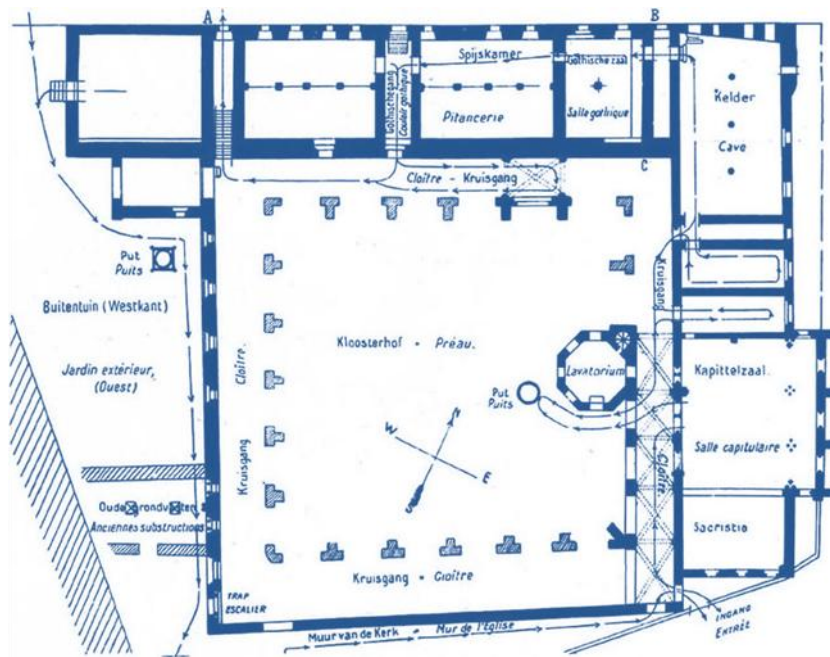
Maar Macharius had heimwee en wilde naar zijn geboortestad terug. De terugreis verliep niet voorspoedig en ondanks de wondere gaven van Macharius werd hij ziek. Hij moest in Laarne¹⁶ het bed houden. De monniken van Sint-Baafs eisten hun weldoener terug op en Macharius stemde met dit verzoek in.

Op zijn ziekbed krijgt hij 's nachts een visioen: de heilige Bavo en de heilige Landoald, samen met nog andere heiligen, bezoeken Macharius en genezen hem. Zijn heilige vroomheid wordt door dit wonder nog meer verspreid. Macharius houdt het gedurende 5 maanden nog vol in Gent, maar hij wil opnieuw naar zijn geboortestreek terug.

Het paasgebeuren loopt ten einde en Macharius draagt zijn laatste eucharistieviering op vooraleer hij vertrekt. De gelovigen zijn in groot aantal aanwezig, want niet alleen willen zij van

Figuur 5 Machariusaltaar - Laarne

Figuur 6 Sint-Baafsabdij Gent, plattegrond

de populaire vrome man afscheid nemen, maar zij willen ook bidden opdat de pest¹⁷ die in de stad woedt, hen niet zou overvallen.

En hier is de kroniek niet erg duidelijk: want ofwel was het paasgebeuren al ten einde, ofwel moest het nog afgerond worden. En ofwel stierf Macharius op 10.04.1012 bij het begin van de driedaagse vastentijd, ofwel na de processie op 12.04.1012. Op zijn grafzerk wordt wel degelijk 10 april 1012 vermeld. Maar de kroniek legt volgende chronologie¹⁸ vast:

- ✚ De 10de april 1012, op Witte Donderdag, wordt een driedaagse boete- en vastentijd ingelegd opdat de pest in Gent zou wijken. Rijk en arm, gezond en ongezond, groot en klein, iedereen houdt zich aan dit triduüm.
- ✚ Op 11 april 1012 Goede Vrijdag overvalt de pest Macharius. Hij onderwerpt zich in gebed aan God en offert zijn leven voor het leven van de anderen op.
- ✚ Op Stille Zaterdag 12 april 1012, trekt een boeteprocessie door de stad. De hoge en de lage clerus, de notabelen van de stad, de gelovigen van Gent en omstreken, zijn boetvaardig en trekken in een geestelijke optocht door de voornaamste straten van Gent. Iedereen bidt, doet boete en smeekt opdat de pest aan hen en aan Gent zou voorbijgaan.

De monniken van de Sint-Baafsabdij waren overtuigd dat zij een gestorven Macharius na de processie zouden aantreffen. Zij hadden hem immers in stervensnood achtergelaten. Groot was hun verwondering toen de vrome man hen in de pandgangen tegemoet kwam.

Maar hun vreugde was van korte duur! Macharius deelde mee dat hij vandaag als zoenoffer nog zou sterven. Hij maande de monniken aan de leefregel van de heilige Amandus en de christelijke leer te onderhouden en na te leven. Deze boodschap moesten zij aan alle gelovigen verder uitdragen opdat Gods kudde altijd verder zou groeien en bloeien.

Macharius trok naar de abdijkerk en in de kapel voor het altaar gewijd aan de Heilige Paulus tekende hij zijn graf af. Hij gaf nog de beklievende opdracht aan zijn reisgezellen om enkele lokken van zijn baard aan zijn moeder in Antiochië af te geven. Dat deze vrouw toen nog leefde, is op zichzelf al een mirakel. De gemiddelde levensduur in die tijd was ongeveer 40 – 45 jaar¹⁹.

Hij legde zich ter ruste op zijn strobed in zijn cel en overleed kort nadien.

Men wilde hem op de aangeduide plaats begraven. Maar een woeste bende van gelovigen, verteerd door verdriet en vervoerd door godsdienstijver, wilde de overledene nog een laatste maal zien, zijn handen en de zoom van zijn kleed kussen. Hun geloofsijver maakte een deftige begrafenis van de vrome man onmogelijk.

Op zijn graf werd een grafplaat aangebracht met volgend opschrift:

Hier rust
Macharius
Pelgrim en Aartsbisschop uit het Simeonsklooster van Antiochië,
Die overleed in het jaar O.H.J.C. MXII, den X April.²⁰
Henricus zijnde Rooms Keizer, Robert Koning der Franken,
Boudewijn met den Baard, Graaf van Vlaanderen.

Zijn graf in de kapel was nauwelijks toegelegd, toen zich al een massa gelovigen aanmeldde om hem te vereren, want ter zelfde tijd van zijn graflegging, was de pest in Gent gestopt.

De volksverering nam hand over hand toe en iedereen drong bij Erembold²¹ aan dat hij de heilige verheffing²² van Macharius moest nastreven. Een eerste kroniek werd in 1014 neergelegd. In 1022 werd de nog niet gecanoniseerde Macharius aan de lijst van heiligen²³ toegevoegd die de gravin van Vlaanderen²⁴ aan de abt²⁵ opvroeg.

In die tijd heerste er tussen de abdijen van Gent, Sint-Pieters enerzijds, en Sint-Baafs anderzijds, een enorme twist over het aantal en de geldigheid van de relieken die beide abdijen bezaten. Sint-Pieters ging zelfs zo ver dat zij de heiligheid van Macharius die in 1012 gestorven was, in twijfel trokken en een proef voorstelden die hierin zou bestaan dat zijn grafzerk, in hun tegenwoordigheid, vanzelf zou oprijzen.

Maar het was onder abt Sigis dat de heilige verheffing gebeurde in aanwezigheid van de bisschoppen van Noyon en Kamerijk²⁶. Op 9 mei 1067²⁷ werd de verheffing definitief bezegeld onder toezicht van Philip, Dauphin de France, Boudewijn van Rijsel, de graaf van Vlaanderen, met zijn echtgenote Adela, en hun zoon, Boudewijn van Henegouwen, en andere hoogwaardigheidsbekleders.

De stoffelijke resten werden uit het graf genomen en werden in processie gedragen en geplaatst op een altaar dat even buiten de Sint-Annapoort ook Hospitaalpoort genoemd (nu Dampoort) op de Sint-Lievensberg was opgesteld. Na een aanbedding werden de resten uiteindelijk opnieuw in het graf in de Mariakapel neergelegd.

Figuur 7 Macharius relikschrijn

Na de afschaffing van de abdij (1540) door Keizer Karel V, werden de resten naar de Sint-Janskerk (nu de Sint-Baafskathedraal) overgebracht.

De wonderen die toegeschreven worden aan Macharius zijn talloos. De verering van de heilige man duurde blijvend voort.

In Gent werd een pesthuis met de naam *Huys van Sente Macharius* in 1582 ingericht²⁸.

De stadsmagistratuur van Bergen verzocht in 1615 de Gentse magistratuur om de relieken van Macharius toen hun stad door een grote volksziekte werd getroffen²⁹. Toen de ziekte was gestopt, dank zij de tussenkomst van de vrome relieken van Macharius, toonde de Stad Bergen zich dankbaar. Aan Hugo de la Vigne werd de opdracht gegeven om een zilveren relikschrijn te maken. De stad

Bergen bracht de relieken van Macharius in dit kostbaar schrijn³⁰ naar Gent terug.

En in 1835 beval de Gentse magistratuur dat een pijp met een pomp³¹ moest geïnstalleerd worden die het water uit de put van Macharius vervoerde naar de huidige Machariuskerk, in het rechts voorportaal. Deze pomp bestaat nog altijd, hoewel een stevige reparatie geen kwaad zou kunnen.

¹ De exacte geboortedatum is niet bekend, ondanks alle onderzoeken, maar wordt gesitueerd in de loop van de 10de E na C. De overlijdensdatum echter is wel bekend en is vastgelegd op 10 april 1012 te Gent.

² Deze beweringen zijn niet verifieerbaar, maar maken deel van de levenslegende van de heilige uit.

³ De namen van de reisgezellen zijn gekend, namelijk Jo(h)annes, Petrus, David en Constantinus. Wie deze reisgezellen feitelijk waren, familieleden, ondergeschikten, of medereligiuzen, is niet gekend.

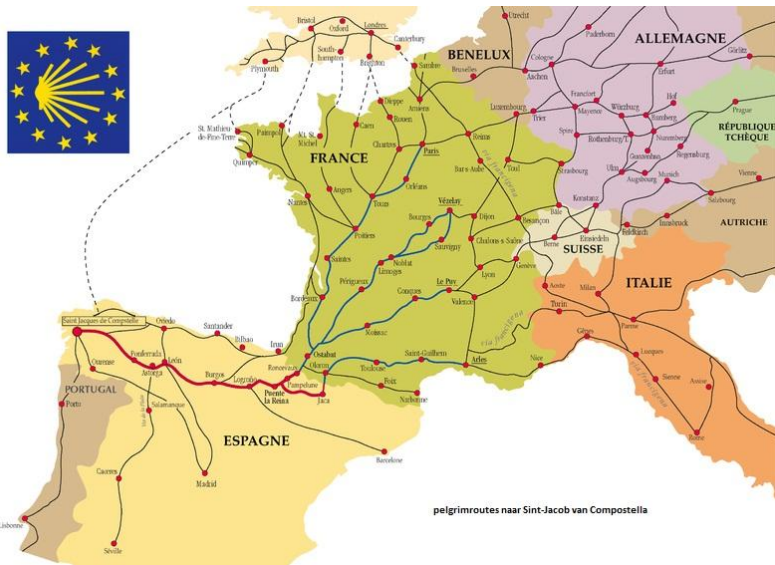
⁴ Het bezoeken van de heilige plaatsen was tijdens de middeleeuwen een gebruikelijke religieuze levensopdracht. De roep om naar Jeruzalem te trekken, werd nog versterkt door de bezetting van de stad door niet-christenen. De Kruistochten waren er een gevolg van. De kruistochten waren militaire ondernemingen van de westerse christenen tussen 1095 en 1271 in Palestina. Het was een vroeg voorbeeld van de Europese expansiebeweging die op gang kwam nadat er in de tiende eeuw een einde was gekomen aan de invasies van Europa door Vikingen, Moren en Aziatische steppevolkeren. De krijgsheren die zich daarop tegen elkaar en de bevolking richtten, werden nu bij elkaar gebracht door de overtuiging dat de door het christendom als zijn rechtmatig eigendom beschouwde heilige plaatsen in het Heilige Land bevrijd moesten worden van de islamitische heersers, die deze sinds 638 in bezit hadden.

⁵ Saracenen en de term Sarakenoi (Grieks: Σαρακηνοί) werd al bij klassieke schrijvers in de 1e eeuw gebruikt voor een Noord-Arabisch volk dat zich lange tijd verzette tegen de Byzantijnse keizers en zich al vroeg (8e eeuw) bekeerde tot de islam. De Saracenen waren in de middeleeuwen berucht in Europa als piraten en plunderaars. De Saracenen speelden een belangrijke rol bij de kruistochten.

⁶ Over het lot van zijn reisgezellen wordt zeer weinig gezegd in de kronieken. Werden zij ook gevangen genomen en gered?

⁷ Dit moeten dan moslims geweest zijn. Maar de afvalligheid van een moslimgelovige wordt traditioneel met de dood bestraft. Geen prettig vooruitzicht voor deze bekeerlingen.

⁸ Klassieke pelgrimroutes

⁹ Aken lag op de pelgrimsweg naar Santiago de Compostella. Cambrai, zie verder, ook. In beide steden waren abdijen die pelgrims opnamen.

¹⁰ Als achterleen van het prinsbisdom Luik werd tussen 911 en 915 de voogdij door Karel de Eenvoudige toegewezen aan paltsgraaf Wigerik en diens zoon Adalberon, bisschop van Metz. Vanaf het einde van de 11e eeuw werden de Berthouts, een tak van de familie der heren van Grimbergen, leenmannen van de bisschoppen van Luik. Zij bedongen bij de opeenvolgende prins-bisschoppen van Luik en hertogen van Brabant een steviger controle van de Heerlijkheid Mechelen.

¹¹ Rombout of Rumoldus, Ierse missionaris. Traditioneel wordt 775 als jaar van overlijden vermeld, in werkelijkheid vermoedelijk tussen 580 en 655, is de patroonheilige van de stad Mechelen.

¹² Volgens historici woedde een stadsbrand in 1342 in Mechelen. Het is weinig waarschijnlijk dat Macharius deze brand heeft geblust...

¹³ Er bestond een romaanse OLV-kerk in Cambrai, gegroeid uit een 6de eeuwse kerk, die in de 11de E afbrandde en vervangen werd door een gotische kerk. Met de Franse Revolutie ging de kerk teniet. Een icoon 'Notre-Dame de Grâce', volgens de overlevering nog geschilderd door de apostel en evangelist Lucas, werd er door de pelgrims vereerd. Nu nog te bezoeken in de nieuwe OLV-kerk, de oude kerk van de abdij van het Heilig Graf.

¹⁴ Boudewijn IV bijgenaamd met de Baard (ca. 980 - 30 mei 1035) was graaf van Vlaanderen van 988 tot aan zijn dood.

¹⁵ Er was een opmerkelijke rivaliteit tussen beide abdijen. De rijkdom van deze sites werd uitgedrukt in het aantal relieken dat de abdijen bezaten. Dat de monniken van de Sint-Pietersabdij Macharius slecht hebben ontvangen, is hoofdzakelijk te lezen in de kronieken van de Sint-Baafsabdij.

¹⁶ In Laarne is er in de kerk een brandglasraam toegewijd aan Macharius: “Amavit eum Dominus, et ornavit eum”, hetzij “De Heer had hem lief en kleetde hem”. Er is ook een veldkapel toegewijd aan Macharius.

¹⁷ Over het algemeen wordt aangenomen dat de Zwarte Dood veel later in Vlaanderen om zich greep, namelijk in de periode 1349-1350 en later. Tijdgenoten spraken van *mortalitas* of *pestilentia magna/maxima*. *Pestilentia* is eigenlijk een middeleeuws begrip voor alle gelijkaardige, al dan niet besmettelijke ziektes.

¹⁸ De chronologie is verkeerd! Volgens berekeningen viel Pasen in het jaar 1012 op 12 april. Witte Donderdag valt dus 09.04.1012, Goede Vrijdag op 10.04.1012, Stille Zaterdag op 11.04.1012. Een en ander kan geverifieerd worden op www.janzuidhoek.net, tabel 1.

¹⁹ Er waren niet veel ouderen. Wie echter eenmaal ouder dan 40 was geworden, zag zijn levensverwachting stijgen naar 60 jaar. Mannelijke kluizenaars stierven gemiddeld rond de 76 jaar. Vrouwelijke kluizenaars stierven gemiddeld rond 67 jaar.

²⁰ Deze datum is in tegenspraak met de kroniek. Volgens de kroniek zou Macharius gestorven zijn na de boeteprocesie die uittrok op Stille Zaterdag, namelijk op de 3de dag van het heilig triduüm. Maar het was de gewoonte om aan ‘belangrijke’ heiligen een belangrijke (fictieve) sterfdatum te geven. Witte Donderdag voldoet aan dit criterium.

²¹ Erembold was abt van de Sint-Baafsabdij van 998 -1017.

²² Verheffing van relieken tot de eer der altaren wil zeggen, dat ze op het altaar werden geplaatst zodat ze door het volk konden worden vereerd. Tot aan 1099, toen de paus de heiligverklaring aan zich trok, was dit de gebruikelijke manier om iemand heilig te verklaren. Elke bisschop was hiertoe in zijn eigen bisdom gemachtigd.

²³ Die brief of de kopij er van werd uitgegeven o.m. in *Cartulaire St-Bavon* Gand, n. 12, blz. 16-19, en in *Neues Archiv*, bdl VIII, 1883 blz. 371-373.

²⁴ Dit moet dan gravin *Otgiva* moet zijn. *Otgiva* was de echtgenote van Boudewijn IV en overleed in 1030.

²⁵ Dit is dan Othebold, abt van de Sint-Baafsabdij van 1019 – 1034.

²⁶ Het bisdom Gent werd opgericht door Paus Paulus IV op 12 mei 1559 door de bul *Super Universas*, die hiermee de bisdommen in de Nederlanden opnieuw indeelde. Voordien maakte het huidige bisdom Gent deel uit van drie bisdommen. Het gebied ten oosten van de Schelde behoorde tot het aartsbisdom Kamerijk. Het gebied ten westen van de Schelde was een deel van het bisdom Doornik. Noyon was afwisselend met Doornik de bisschopszetel. En de parochies Assenede en Boekhoute hoorden bij het bisdom Utrecht, dat bij de zelfde bul tot aartsbisdom verheven werd.

De heilige Lietbertus van Kamerijk (1010 – 1071) was vanaf 1051 tot aan zijn dood bisschop van Kamerijk en Boudewijn was bisschop van Noyon vanaf 1044 tot 1068.

²⁷ Op 08 mei wordt in het Gentse de Heilige Macharius gevierd. Het kan ook de 9de mei zijn, de dag van de heilige verheffing

²⁸ Het Pesthuis van Sint-Macharius, waar besmettelijke zieken werden verzorgd, werd gesticht in 1582. In 1754 volgde de uitbreiding tot ruiterskazerne. De eentonige bepleisterde gevel langs de Brusselsepoortstraat dateert van 1835, toen het Pesthuis tot artillerieskazerne werd verbouwd. In de jaren negentig van vorige eeuw kleurde de monotonie tot de roodbruine streepjescode van de Hollainhof-woonskazerne.

²⁹ In de Car d'Or wordt op de morgen van de Ducasse het schrijn van Sint-Waltrudis door de stad gedragen, in een processie die haar oorsprong vindt in 1348, toen het gebied van Bergen door de pest geteisterd werd.

³⁰ Het schrijn is nog altijd in de Gentse kathedraal te bewonderen.

³¹ Put van St.-Macharius. Fraaie XVI-bekroning van waterput opgetrokken uit Balegemse steen onder een tentdakje (leien); vanaf 1634 beschouwd als de wonderdoende put van St.-Macharius tegen pest en koorts. Oorspronkelijk stond de put ten N. van de abdij op de plaats van de huidige St.-Machariuskerk. Afschaft in 1859 en vervangen door een pomp; overgebracht naar zijn huidige plaats ten W. van de kloostertuin in 1898.